

I. SLAVENÍ SVÁTKU SVATÉHO MIKULÁŠE DNES

Je přirozenou vlastností člověka toužit po důvěře a blízkosti, po domově, lásce a po smyslu. Tato touha se dnes projevuje také hlubokým zájmem o náboženství nebo různé duchovní proudy. Lidé hledají a sledují životy druhých, kteří by jim mohli pomoci na jejich cestě. Potřebují učitele, kteří mají zkušenost, moudrost a umí být příkladem samostatného rozhodnutí v aktuální životní situaci. Z takových lidí se stávají vzory. Pomáhají objevit velikost základních hodnot života a přispívají tak k tomu, abychom mohli prožívat svůj život v plnosti. Potřeba mít vzor je jednou z důležitých podmínek osobnostního zrání člověka.

Prvními vzory jsou pro děti jejich rodiče nebo jiné blízké osoby. Neučí se ani tak tím, co jim říkají a vysvětlují, ale tím, jak žijí. Postoje blízkých se opakováním stávají stálým zdrojem zkušeností, které se prohlubují a osvojují. Tyto opakované zkušenosti pak určují jejich vlastní jednání a přetvářejí se v postoje. Rodiče a vychovatelé jsou v tomto hledání hodnot nepostradatelní a člověk by neměl v tomto hledání vzorů zůstat osamocen.

Předávání hodnot tedy potřebuje vzory. Ty však v žádném případě není dobré kopírovat. Nemůžeme je jen tak snadno nekriticky následovat, protože cesta každého člověka je jiná. Pouhé napodobování vede ke konfliktům svědomí a k pocítům méněcennosti. Vzory jsou navíc idealizovány a člověk se ve srovnávání s ideálem vzdaluje realitě vlastního života. Vzory nevybízejí k tomu, abychom se vzdali vlastní identity, ale pomáhají k osvojení určitých hodnot a ukazují cestu k dosažení cílů. V tomto kontextu je dobré vidět i křesťanské světce. I když jsou svatí vzorem křesťanského života, není dobré je obdivovat, napodobovat a následovat, aniž bychom se nezeptali na význam jejich života pro nás.

Se vzory je třeba komunikovat a v konfrontaci s nimi se zeptat:

- Co je v jejich životě hodnotné? Jak nás učí svým myšlením a jednáním vidět a prožívat realitu, nakládat s těžkostmi a obavami?
- Co je na takovémto postoji dobré nebo špatné, protože se to odehrálo v konkrétní době a v konkrétních podmínkách? Kde je dobré být kritický?
- Co můžeme integrovat i do našeho života a jak to udělat tvůrčím způsobem? Jak nám pomáhají příklady z jejich života k rozvoji vlastní osobnosti, samostatnosti a jedinečnosti?

Jak vytvořit a upevnit vztah ke světci? Protože se jedná o vztah, můžeme předpokládat, že se bude podobat obvyklému vztahu ke druhému člověku. Když člověk uvidí někoho, kdo je mu nějakým způsobem sympatický, pozoruje jej

nejprve z odstupu a opatrně a taktně se přibližuje. Ohleduplné jednání vůči druhému přirozeně směřuje ke vzájemnému kontaktu. Lidé se pomalu jeden druhému přibližují. Něco mezi nimi vyrůstá, mají jeden o druhého zájem, jdou spolu kus cesty a vzájemně se seznamují. Důvěřují si čím dál více, svěřují se jeden druhému, mluví spolu, jeden druhému vypráví o svém životě a učí se rozumět sami sobě i druhému, stát při sobě a postupně docházejí k rozhodující otázce: Co nás spojuje? Co nás rozděluje? Kde se doplňujeme?

Ve vztahu ke světci to bývá podobné, i když setkání s ním už není osobní. Člověk prochází podobnou cestou, ale prostřednictvím příběhů o tom, jaký byl. Vzrůstající zájem pak také směřuje k otázkám po tom, co nás spojuje, co nás rozděluje a kde se doplňujeme.

SVATÝ MIKULÁŠ JAKO ČLOVĚK

Obvykle není těžké zachytit v datech život člověka. Stačí zaznamenat, kdy se narodil, kdy zemřel a co bylo mezi tím. Chceme-li takto rekonstruovat život svatého Mikuláše, dovíme se, že žil asi ve 4.–5. stol. v Myře na území dnešního Turecka a že byl biskupem s velikým sociálním cítěním. Dovíme se však také, že téměř v téže době žil v Sionu stejnojmenný opat, který byl biskupem v Pinoře a zemřel roku 564 také v dnešním Turecku.

Už v 6. století se šíří o obou z nich podobné legendy, ve kterých pro vypravěče i pro posluchače po nějaké době splývají v jednu postavu.

Všude tam, kde se vyprávěly legendy o svatém Mikuláši, ať to bylo na východě nebo na západě, stavěli lidé kostely, ve kterých vzpomínali na jeho život a chtěli následovat jeho příklad. Nemáme sice žádný životopis ve vlastním slova smyslu, ale záznam o životě máme. Byl sepsán pravděpodobně v Konstantinopoli mezi roky 750 a 850 po Kristu a najdeme jej ve spise „Vita per Michaelēm“. V první polovině 9. století byl sepsán záznam o svatém Mikulášovi v Kodexu na ostrově Reichenau. Opat kláštera ve Fuldě Rabanus Maurus jej pak zařadil do svého Martyrologia. V roce 880 je sepsán v Neapoli „Vita St. Nicolai episcopi“. Ve 12. století nalézáme zmínky o svatém Mikulášovi také v angloamerických oblastech a ve 13. století sepsaná „Legenda aurea“ už píše o biskupu Mikulášovi s velikou vážností.

Na mnoha místech vznikají nové a nové příběhy z jeho života a objevují se i nejrůznější formy jeho úcty. Úcta ke svatému Mikuláši nabrala v dějinách rozměrů mnohdy hraničících s pověrami, což vedlo v novější době k opatrnosti i vůči mnohému, co se z jeho života vyprávělo. Úcta ke svatému Mikuláši vypoovídá o adventním poselství o Bohu, který přišel a který přichází i dnes nepatrný a mnohdy nepoznaný v druhém člověku.

Svatý Mikuláš je patronem zamilovaných, vězňů, obchodníků, advokátů a právníků, řezníků i strážných. *Nikā* znamená řecky vítězství a *laos* je řecky lid. Jméno Mikuláš tedy znamená vítěz lidu nebo přesněji ten, který je s lidem. Svatý

Mikuláš je patronem mnoha měst, z nichž nejvýznamnější jsou Amsterdam a New York. I v českých zemích je mnoho míst, kde lidé uctívají svatého Mikuláše. V Českých Budějovicích je mu zasvěcená katedrála.

SVATÝ MIKULÁŠ JAKO VZOR

Když dříve zemřel významný člověk, nezůstalo po něm prázdné místo, ale základ pro legendu. Lidé na něj nechtěli zapomenout a o jeho životě a skutečích sepišovali povzbudivé a inspirující příběhy, které „bylo dobré číst“, protože dodávaly odvahu a naplňovaly naděje.

Slovo legenda pochází z latinského slovesa *legere* – číst, a používá se k označení toho, „co má být čteno“. Původně byly tímto pojmem označovány nápisy na mincích a medailích nebo vysvětlující texty na mapách či plánech měst a staveb. Tento smysl má slovo legenda dodnes. Legenda o světcích má však v historii jiný význam a je spojována se zvykem předčítat ve výroční den úmrtí světce příběhy z jeho života. Ke konci středověku se význam slova posouvá a je spojován spíše s příběhy, kterým se dá jen těžko uvěřit. Martin Luther takové příběhy pojmenovává německým slovem *lügende* – lhavé, lživé. Nové označení se původnímu z latiny pocházejícímu slovu podobá a navíc „zdůvodňuje“ vznik legendy touhou prostých lidí po senzaci. Dodnes tak lidé označují příběhy nevzbuzující důvěru nebo příběhy zcela vymyšlené.

Je však legenda opravdu pouhý výplod autorovy fantazie? A když ano, proč je tedy křesťanská tradice na legendy tak bohatá? V čem spočívá pravdivost legendy?

Legenda není vědeckou zprávou o zázraku. Nelze ji vykládat doslova a hovořit o historických faktech, aniž bychom rozuměli způsobu její řeči. Síla pravdivosti legendy spočívá v její symboličnosti. Abychom odhalili její výpověď, je třeba ji ohraničit vůči historické zprávě. Historické zprávy popisují události, která se odehrála v minulosti, chtějí informovat, jsou psány pro jakéhokoliv adresáta, obsahují konkrétní jména, místa a čas. Legenda líčí příkladný příběh, zhušťuje historická fakta do symbolické jednoty, vybízí k následování a jejím cílem je měnit přítomnost.

Legendě jde o vypodobení etické postavy, která vyzývá k následování a může být vzorem pro život posluchače. Co do morálnosti výzvy k následování nemá legenda jinou literární obdobu. Proto se někdy legendy nazývají „příběhy následování“ a vyprávějí se všude tam, kde se utváří skupina následovníků. Historičnost legendy se tím nepopírá, ale ani nepotvrzuje. Legendy mohou ztvárňovat historické události, mohou však také popisovat scény, pro něž nelze nalézt historickou oporu.

Legenda zachycuje pouze jedno příkladné chování, ve kterém se symbolicky zhušťují životní zkušenosti. Neptá se, co se dělo předtím či potom. Původ, dětství,

mládí, vlastní osud, společenské pozadí zůstávají mimo její zájem. Legendy se mohou spojovat do okruhů, málokdy však postihují celý život. Každá legenda je uzavřeným celistvým pohledem na to, co je „hodno následování“.

Legendy o svatém Mikuláši jsou neustále opakovaným poselstvím o bezpodmínečné Boží lásce, která našla svou podobu v konkrétním jednání člověka. Sledujeme-li postup, jakým se tato pomoc děje, dostáváme příklady jednání obsahující jeden návod. Mikuláš vychází do světa, do ulic města, aby se setkával s lidmi. Taktně a s respektem vstupuje do jejich těžkostí a trápení, aby tiše a nezištně pomohl. Sám pak nezůstává na jednom místě, ale jeho cesta vede k dalším lidem, kteří potřebují pomoc. I když legendy popisují různé způsoby pomoci bližnímu, je to vždy pomoc, která čerpá vnitřní sílu z příkladu jednání Ježíše Krista. Jako konkrétní závěry pro život si z tohoto jednání můžeme vzít příklad:

- aktivity a otevřenosti pro potřeby druhých
- citlivosti a ohleduplnosti k jejich těžké situaci
- nezištné pomoci bez nároku na vděk, odměnu a uznání
- cesty, která nekončí na jednom místě, ale pokračuje

V legendách však najdeme také návod, jak má jednat ten, kdo je obdarováván. Obdarovaný v nich přijímá nečekanou pomoc s vděčností a s díky se obrací k Bohu, nikoli k dárci. Svatý Mikuláš tak není autoritou, která stojí nad lidmi, ale člověk, který stojí mezi lidmi, aby se společně s nimi radoval z Boží dobroty, štědrosti a velikorysosti. Legendy vrcholí společnou oslavou velikosti Boží dobroty, která si neklade podmínky a která nevypočítává, že je „něco za něco“. To je velké poselství pro dnešní dobu.

LEGENDA – ABYCHOM NASLOUCHALI

Pro lidi západní civilizace je slyšení základem spirituality. Hlavní židovská modlitba začíná slovy: „Slyš, Izraeli!“ Ucho je důležitým orgánem schopným zachytit život. Ucho je první orgán, který se u člověka vytváří v těle matky, a to, co dítě slyší jako první, je život pulsující v úderech srdce.

Původní formou, jak se seznamovat s legendou, je slyšet ji a mít možnost vstoupit do příběhu. Jeho poselství tak posluchače zasáhne „zevnitř“. Teprve u starších dětí, asi kolem desátého roku, je dobré ukázat legendu jako určitý literární druh, který má svá pravidla. Nezačneme-li včas jak texty legend, tak biblické texty zprostředkovávat i racionálním způsobem, zařadí se mezi „povídání pro malé děti“ a vytratí se ze života.

Legendy jsou popisovány z úhlu pohledu člověka, který potřebuje pomoc ne proto, aby vynikla velikost světce, ale proto, aby si člověk uvědomil, že život s sebou přináší nejen situace, kdy je dárce, ale že je také třeba být obdarován.

Člověk musí být nejprve sám obdarován, aby mohl obdarovávat druhé. Pramen síly světce je v příkladu jednání Ježíše Krista. Není to výkon podávaný proto, aby se mu Bůh za jeho skutky náležitě odměnil, ale výkon, jehož motivací je postoj k člověku. Nitro světce je tak plné Boží lásky, že nemůže jednat jinak.

OBRAZ – ABYCHOM SE DÍVALI

Pro lidi východního myšlení je základem spirituality spíše vidění. Půjdeme na svět, uvidíme světlo a v něm všechno kolem – barvy, tvary, tváře lidí. I když oči zavřeme, vidět nepřestáváme. Ve svém nitru, ve svých snech a představách vidíme obrazy.

Svatý Mikuláš je po Ježíši Kristu a Matce Boží nejčastěji zobrazovaným světcem. Bývá znázorňován jako stařec se zastříženým vousem, málo vlasy, starostlivě svráštělým čelem, bystrými očima, které pozorovatele neustále sledují, a s přísným, vážným, ale mírným výrazem v obličeji.

Známe portréty svatého Mikuláše, ale malují se také příběhy z jeho života a zářné činy. Pokud obraz zachycuje celou postavu, bývá svatý Mikuláš znázorněn jako pastýř s mečem v pravé a s kostelem v levé ruce. Jako biskup pak mívá v levé ruce Bibli a pravou ruku má zvednutou k ortodoxnímu požehnání, přičemž tři prsty znázorňují Boží Trojici a dva prsty božskou a lidskou přirozenost Ježíše Krista.

Rám obrazu a svatozář bývají na ikonách často zdobeny ornamentem. Rám naznačuje, že každý lidský život, tedy i život světce, je ohraničen prostorem a časem a má svůj začátek i konec. Svatozář pak připomíná okno do jiné skutečnosti, je zdobená vzácnými ornamenty ze zlata a stříbra a odkazuje na samotného Boha.

Když se podíváme na vyobrazení svatého Mikuláše z titulní strany sešitu, můžeme se nejprve ptát: Co vidíme? Jaké tvary? Jaké barvy? Jaká znamení a symboly? Co nás při pohledu na obraz napadá? Co nás zaujalo a oslovilo? O čem vypovídá výraz obličeje? Vrásky na čele? Jeho obočí? Jeho oči? Jaaké je pozadí obrazu a o čem vypovídá? Jak vypadá rám a zdobení? Co připomíná? Jaká slova nás napadají, když vidíme tento obraz? Jaký je člověk, který je na něm? Kdybychom ho potkali, co bychom mu asi řekli?

Na titulní straně vidíme portrét jednoho z neznámějších a nejoblíbenějších světců. Má výrazný obličej s bílou bradou, vráscitým čelem a velkýma očima, které jako by nejen viděly druhého člověka, ale také to, co potřebuje a po čem touží. Kolem tváře dobrého muže je svatozář. Nekonečným kruhem ohraničuje prostor naplněný Boží láskou, kde Bůh usuší všechny slzy a kde není smutek a trápení. Jsou v něm vzácné kameny připomínající drahokamy nebeského Jeruzaléma a zlatá barva znázorňující Boží přítomnost a světlo zahánějící temnotu. Biskup má červený plášť v barvě života a krve Kristových učedníků. Kolem ramen mu leží bílý pruh látky se dvěma kříži ukazující na jeho biskupský úřad. Ruce nejsou vidět, nevíme, co dělají, ale oči se láskyplně dívají přímo na nás. Ve tváři a vráskách pod

očíma a na čele čteme velikou starostlivost. Dívá se na nás tvář člověka, který vidí druhého, myslí na něj, soucítí s ním a je plný Boží lásky.

PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ

O svatém Mikuláši se vypravuje mnoho legend, kterým můžeme naslouchat, a máme také mnoho obrazů a ikon, na které se můžeme dívat. Osobnost svatého Mikuláše a úcta k němu spojuje Západ a Východ, kde sluch i zrak mají své nezastupitelné místo.

Materiál tuto původní formu respektuje a oba prvky podporuje a rozvíjí. Najdete v něm ikonu svatého Mikuláše – protiváhu k jeho dnes rozšířeným lidovým nebo komerčním zobrazením – a texty legend upravených k vyprávění včetně návrhů, jak čas oslavy strávit společnou činností dětí nebo dětí a rodičů a rozvíjet prvky spolupráce a vzájemné pomoci.

Když budete dodržovat následující doporučení, vynikne podstata slavení ještě více:

- Pokud se někdo převléká „za Mikuláše“, měl by se oblékat před dětmi, příp. být oblečený tak, aby se dalo poznat, kdo ve skutečnosti je. Mělo by mu být vidět do tváře a měl by být bez andělů a čertů.
- Člověk znázorňující svatého Mikuláše by neměl stát na jevišti nebo na odděleném místě a budit zdání autority, ke které mají děti zábrany přiblížit se, ale procházet mezi lidmi, zdravít je, podávat jim ruce, usmívat se a ptát se, jak se jim daří.
- Nadílka by neměla probíhat ve frontě, kdy děti nemají trpělivost čekat na druhé, rozbalují sladkosti a baví se. Naděluje se všem současně, každému na jeho místo. Děti se pak shromáždí nad všemi dary a mají prostor prožít úžas nad bohatostí společné nadílky.
- Některé prvky související s postavou svatého Mikuláše, např. mitru nebo plášť, si děti mohou půjčovat mezi sebou nebo vyrobit, protože tím vyjádří, že mohou být „Mikulášem“ jeden druhému.
- Prožívání společenství lidí, kteří sdílejí společnou radost nebo víru, můžeme podpořit dalšími prvky, jako je výroba nějakého předmětu, který s legendou souvisí.

Základní formou, jakou bychom se měli seznamovat s tímto světcem, není putování převlečených postav po domech nebo rozdávání dáreků, ale setkání a společné naslouchání legendě. Dodnes platí, že tam, kde se legendy vyprávějí nebo čtou, je oslavován nejen světec samotný, ale především Bůh, kterého světec oslavoval svým životem.